

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg.

Hoofredactie: G. H. Waage, Prof. Pieter Willemsstraat 41, Maastricht, Telefoon 3605. **Mederedacteurs:** Jos. Cremers, Canne-België. **Dr. H. Schmitz S. J.**, Ignatius College, Valkenburg (L.). Telef. 2079. **R. Geurts**, Echt, **Penningmeester**; ir. **P. Marres**, Villa „Rozenhof“, St. Pieter-Maastricht, Postgiro 125366 ten name v. h. Nat. hist. Gen., Maastricht. **Drukkerij v.h. Cl. Goffin**, Nieuwstraat 9, Tel. 2121.

Verschijnt **Vrijdags** voor de Maand. Vergad. van het Natuurhistorisch Genootschap (op den eersten Woensdag der maand) en wordt aan de Leden van het **Natuurhistorisch Genootschap in Limburg** gratis en franco toegezonden. Prijs voor niet-leden f 6.00 per jaar, afzonderlijke nummers voor niet-leden 50 cent, voor leden 30 cent. Jaarl. contributie der leden f 3.50. Auteursrecht voorbehouden.

INHOUD: Aankondiging Maandvergadering en causerie met lichtbeelden over uitgestorven reptielen en zoogdieren door Mej. v. d. Geyn op 8 Januari 1941. — Nieuwe leden. — Verslag van de vergadering op Woensdag 4 Dec. 1940. — **A. Husson**. Jamianiana (Chondrula) tridens (Müller) in Nederland weergevonden. — **A. M. J. Evers**. Onderzoekingen naar Criceticola Coleoptera, tevens mededeelingen over den hamster en diens woning. (Slot). — **H. Schmitz S. J.** Kritisches Verzeichnis der paläarktischen Phoriden mit Angabe ihrer Verbreitung. (Fortsetzung). — **J. H. Bonnema**. Ostracoden aus der Kreide des Untergrundes der nord-östlichen Niederlande. (Fortsetzung).

Op de **MAANDVERGADERING**, die **8 Januari 1941** te 6 uur in het Museum zal worden gehouden, zal Mej. **Dr. W. v. d. Geyn** een causerie met lichtbeelden houden over:

**Uitgestorven reptielen
en zoogdieren.**

NIEUWE LEDEN.

A. H. v. d. Donk, Hoofd der school te Gronsvelt; A. N. Ch. ten Broek, Thomsonplein 22 a, den Haag; Mej. T. Nahon, Koningsplein 17, Maastricht.

VERSLAG VAN DE VERGADERING OP WOENSDAG 4 DEC. 1940.

Aanwezig de dames: W. v. d. Geyn, J. Nahon, N. Lahaye-de Wit, K. Heine en Fr. v. Schaik, benevens de heeren: P. Marres, D. v. Schaik, R. Kofman, M. Kemp, M. Kamm, L. Grégoire, M. Mommers, P. Wassenberg, Th. Heyen, P. v. Hest, J. Maessen, M. Rongen, J. Schulte, P. Bouchoms, H. Koene, Br. Christoforus en G. Waage.

De vergadering wordt voorgezeten door den heer Waage.

De Voorzitter heet allen welkom en spreekt zijn voldoening uit over 't feit, dat 't Museum eindelijk een behoorlijke verwarming heeft gekregen. Uiterst moderne gashaarden scheppen nu een voor den

bezoeker aangename, een voor de objecten noodzakelijke temperatuur. Een woord van dank komt het Bestuur van het Genootschap en de Commissie van Toezicht op het Museum toe. Beide hebben jaren lang zich ingespannen, om te komen tot een verwarmd Museum. Een woord van dank en waardeering zij hier gericht tot het Gemeentebestuur van Maastricht, dat deze verwarmingsinstallatie liet aanbrengen. Ten slotte een woord van gelukwensch aan onze Conservatrix, die in een heel wat aangenamer temperatuur haar werk in de diverse zalen kan verrichten als haar voorganger en die thans niet meer zoo zal behoeven te vechten tegen de schimmel in de insectencollectie.

De heer **Schulte** spreekt daarna over

De Foetalisatie-hypothese van Bolk.

Voorstanders der evolutie-gedachte hebben de vraag gesteld, hoe men het aanzienlijke gewicht der hersenen (ter demonstratie aanwezig) bij den mensch, waardoor deze zich ook naar 't lichaam treffend van het dierenrijk onderscheidt, kan verklaren.

De verklaringen van **Lamarck** (aanpassing, oefening) en van **Darwin** (selectie) zijn daarvoor immers weinig bevredigend. Menschelijke hersenwerking kan toch pas geoefend worden, als het vermogen daartoe aanwezig is, terwijl het aan twijfel onderhevig is, of zij voor de teeltkeus van beteekenis dient geacht te worden. In elk geval moet ook in dat geval de geschiktheid tot hogere geestelijke verrichtingen reeds verworven zijn.

In dit verband zijn door **Bolk** merkwaardige gegevens te berde gebracht. Hij ging daarbij uit van uitkomsten van het embryologisch onderzoek.

Tijdens de ontogenie is er in het algemeen tusschen den mensch en de primaten veel meer gelijkenis dan op volwassen leeftijd. Dat blijkt uit het volgende.

Bij den mensch is de oogkas in den schedel gelegen, terwijl deze bij de primaten veeleer vóór den hersenschedel geplaatst is (demonstratie van menschen- en gorilla-schedel); bij het primaten-foetus bevindt de oogkas zich evenwel ook in den schedel.

De volwassen gorilla heeft een sterk ontwikkelde beenige wenkbrauwboog, die bij den mensch ontbreekt; deze ontbreekt eveneens bij het primaten-foetus.

Een van de kenmerken van den menschedel is het gewelfde voorhoofd, terwijl deze schedelstreek bij de aap zeer lang is. Dit hooge voorhoofd wordt ook bij het apen-foetus aangetroffen.

Uit deze gegevens blijkt dus, dat de mensch zijn foetale hoedanigheden behoudt, conservatief is in zijn groei, terwijl de primaten een verdere ontwikkeling doormaken of impulsief zijn in hun groei.

Deze gegevens zijn dus geheel in strijd met de biogenetische grondwet.

Er zijn echter nog tal van andere, zoodat deze „grondwet” onhoudbaar te noemen is.

De plaats van het groote achterhoofd is bij het apenfoetus evenals bij den mensch midden onder den schedel. De lichaamsbeharing ontbreekt bij dat foetus, evenals bij den mensch gedurende zijn geheele leven; voorts ontbreekt het huidpigment bij de primaten gedurende een groot gedeelte van het leven in den moederschoot. De promineerende neus van een mensch vindt men ook bij het foetus van den chimpansee.

Bolk heeft deze verschijnselen samengevat met den term: „foetalisatie”. De mensch is ten opzichte van de primaten gefoetaliseerd.

Dit denkbeeld is door hem ook toegepast op de rassen onderling. De blanke rassen zijn het meest gefoetaliseerd, bijzonder het Nordische.

Wat de geslachten betreft, de man geldt als meer gefoetaliseerd dan de vrouw.

Men kan trouwens in den geheelen levensloop van den mensch een zekere vertraging, een retardatie, vaststellen; zijn leven is a.h.w. een vertraagde film. Dat blijkt o.m. uit het late begin der puberteit.

De vraag is nu: Hoe die foetalisatie te verklaren?

Bij sommige stoornissen der endocrine organen kan men bij den mensch vormafwijkingen waarnemen, die van propulsieven aard zijn, zooals bij den toestand van cretinisme en van thyreoïden dwerggroei (Demonstratie van Röntgen-photo).

Bolk schrijft de foetalisatie dan ook toe aan een andere werking der endocrine organen, het endocrinon. Deze verandering zou op haar beurt het gevolg zijn van wijziging der voeding.

De foetalisatie-gedachte is tevens als verklaring naar voren gebracht van de afstamming. Zij bevredigt in zooverre meer dan de oudere opvat-

tingen, omdat als (nabijliggende) oorzaak een innerlijke factor wordt bepleit.

Deze verklaring ondervond echter critiek, evenals trouwens de bovenvermelde synthese van Bolk.

De heer Waage maakt de opmerking, dat verandering van het endocrinon inderdaad een endogene factor is, maar primair blijft toch een exogene factor, de voeding. Spr. is 't hiermede eens en vindt dan ook de oorzaak van een veranderde voeding (anthropophagie) een zeer zwak punt in de hypothese. Immers, indien de overgang naar anthropophagie de oorzaak der menschwording moet zijn, was de mensch er reeds.

De Voorzitter dankt spr. zeer voor zijn voordracht, die een korte, duidelijke samenvatting gaf van de foetalisatie-theorie.

Mej. v. d. Geyn vertoont een schedeltje en eenige botjes van een klein roofdier, dat afkomstig is van een vleermuismesthoop uit de zuidelijke gangen van den St. Pietersberg. De uiterlijke vorm doet reeds dadelijk aan hermelijn of wezel denken; de condylobasaallengte van den schedel en de breedte van de interorbitaalstreek wijzen erop, dat we hier met een hermelijn te doen hebben. Opvallend aan dit schedeltje is dat hij op een plaats doorboord is. Zulke schedelperforaties zijn algemeen bekend van den wezel, komen echter veel zeldzamer voor bij hermelijn of bunzing. Deze afwijkingen worden veroorzaakt door een draadworm: *Skrjabinulus nasicola Leuck.*; deze diertjes hebben evenals alle draadwormen (*Filariosidea*) een parasitaire levenswijze.

De ontwikkeling van het ei begint reeds in de uterus, (ovovivipaar), daarna komt het dier terecht in een tusschengastheer en deze infecteert de uiteindelijke gastheer (bunzing, wezel of hermelijn), waarin de draadworm tot volledige ontwikkeling komt.

In verband hiermee vertelt spr. nog een en ander over de parasitaire leefwijze van de Rondwormen in het algemeen.

De heer Mommers zegt, dat draadwormen ook regelmatig worden aangetroffen onder de kophuid van de Grauwe Klauwier (*Lanius collurio* L.). In „Die Singvögel der Heimat” zegt O. Kleinschmidt: „Eine Merkwürdigkeit ist es, dass fast jeder erwachsene Neuntöter ein paar Fadenwürmer unter der Kopfhaut im Genick hat”. Uitvoeriger mededeeling vindt men in; Naumann: Naturgeschichte der Vögel Mitteleuropas, Band IV, blz. 151. Men leest daar 't volgende: „Auffallend ist das häufige Vorkommen von *Filarien* im *Lanius collurio*. Von achtzehn Vögeln die J. Thienemann untersuchte, waren fünfzehn von diesen Schmarotzern, die sich entweder am Hinterkopfe oder in der Brusthöhle fanden, besetzt. Die längsten Würmer massen 90 mm; die grösste Anzahl betrug achtzehn Stück in einem Vogel. Die untersuchten Würger stammten aus den verschiedensten Gegenden Deutschlands. — Auch Kleinschmidt und Hennicke fanden fast regelmässig bei jedem alten Vogel Fadenwürmer, oft fünf bis sechs, unter der Haut am Hinterkopfe.”

De heer Marres toont een exemplaar van de Kardoer, de plant, waarover kort geleden een verhandeling in het „Maandblad” verscheen.

Br. Christoforus vertelt, hoe vroeger rivierkreeften werden gevangen in de Limburgsche beekjes. Men nam een ijzeren ring en spande hierover in alle richtingen een touwtje. Hieraan werd een gestroopte kikker gebonden. Aan een lijn werd nu de ring in 't water gegooid en nu kwamen de kreeften er op af. Spr. vertelt, dat de gevangen rivierkreeften veel werden verkocht aan iemand, die beweerde en beweert er kanker mee te genezen. De heer Waage zegt, dat het Duitsche woord voor kreeft en kanker hetzelfde is n.l. Krebs. We komen dan tot het similia similibus (gelijk geneest gelijke dingen), dat ook heden nog vele aanhangers heeft. Het was Paracelsus (1493-1541), die van het volk de leer overnam, dat ieder ding een teeken (signum) heeft, waaruit zijn beteekenis voor den mensch blijkt. (signatuurleer). Men achtte de wereld en alles wat zich op aarde bevond geschapen voor den mensch. Ieder kruid had een beteekenis als medicijn en om nu gemakkelijk te zien, waarvoor het dienen moest, had de Schepper aan alle planten een teeken gegeven. (longkruid, leverkruid, enz.). Dit breidt zich nu hier uit tot naamsovereenkomst, Krebs beteekent kreeft en kanker.

De heer Kemp vraagt, hoe 't staat met de kwestie der overbrenging van den Mosasaurusschedel van Parijs naar ons Museum te Maastricht. De plaatselijke bladen vermeldde kort geleden dit bericht. De heer Waage zegt, dat noch van 't Bestuur van het Genootschap, noch van de Commissie van Toezicht op het Museum, noch van de Conservatrix pogingen in deze richtingen zijn gedaan of gedaan worden.

De vergadering wordt hierna gesloten.

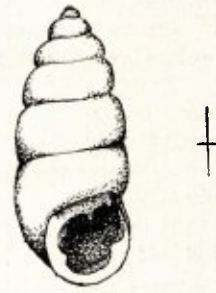
JAMINIANA (CHONDRULA) TRIDENS (Müller)

IN NEDERLAND WEERGEVONDEN.

door

A. HUSSON.

In het materiaal, dat tijdens een excursie op 20 Augustus op het terrein ¹⁾ van Huize St. Joseph te Heer (bij Maastricht) door mij verzameld werd, vond ik tot mijn groote verbazing een leeg huisje van *Jaminia* (*Chondrula*) *tridens*. Het voorkomen van dit slakje in Nederland was tot nu toe zeer twijfelachtig (van Benthem Jutting, 1933, p. 241). Immers in zijn bekend werk: De dieren van Nederland (Weekdieren en lagere dieren, 1862, p. 37) vermeldt Herklots als inlandsch voor het geslacht *Bulimus* van Scopoli, 3 soorten: *Bulimus tridens* van Müller, *Bulimus subcylindricus* van Linné en *Bulimus acicula* van Müller. ²⁾ De systematische indeeling door Herklots gebruikt, is na hem gewijzigd. *B. subcylindri-*

cus heet thans *Cochlicopa lubrica* (Müll.), *B. acicula* werd *Caecilioides acicula* (Müll.), *B. tridens* nu *Jaminia* (*Chondrula*) *tridens* (Müll.). Herklots geeft van deze laatste op plaat V - no. 23 een afbeelding. In de beschrijving staat niet vermeld, waar dit slakje is aangetroffen. In de literatuur na hem vinden we nergens een bevestiging van het voorkomen in Nederland, zoodat men is gaan twijfelen, of *J. (Chondrula) tridens* in ons land gevonden is.

Dr. Ch. Bayer, conservator van het Museum van Natuurlijke Historie te Leiden, was zoo vriendelijk om de determinatie te herhalen en het exemplaar met het daar aanwezige buitenlandsch materiaal te vergelijken. Ook was hij behulpzaam bij het raadplegen van de literatuur. Uit die vergelijking bleek de groote variabiliteit, die dit slakje vertoont. Zoowel de lengte, de vorm van de mondopening, de bolvorm van de windingen, als het al of niet duidelijk gestreept zijn, bleken punten van verschil. (Milieu-invloeden?) Ook was het niet mogelijk het Nederlandsche exemplaar volkomen onder een van de opgegeven variëteiten onder te brengen. Wanneer hier dan een beschrijving van het huisje volgt, heeft deze alleen betrekking op het in Z. Limburg gevonden exemplaar, dat zich thans in het museum van Leiden bevindt.

Volgens Clessin (1884, p. 219) is het dier: „kort en dik, van voren afgerond, naar achteren toeloopend; de huid met wratachtige klieren, met bruingrijze kleur; kop en rug donkerder; de voet lichtgrijs tot wit; de oogtentakels zeer kort, dik en cilindervormig.”

Het huisje is dofglanzend wit. Is het dier nog levend, dan is het: bruinachtig hoornkleurig (Clessin, Ehrmann, Geyer). Rechtsgewonden, verlengd-eivormig, half-doorschijnend; stevig en fijn dwars gestreept. Het aantal windingen bedraagt 7. De top is vrij stomp; de eerste 5 windingen vormen min of meer een kegel; de 2 laatste zijn cilindrisch van vorm. Daar de eerste windingen bolliger zijn dan de laatste, bestaat er ook verschil in de sutuur. De laatste omgang neemt ongeveer de helft van de geheele hoogte in beslag. De mondrand is verdikt en omgeslagen; de umbilicus is goed waar te nemen, hoewel eenigszins bedekt door den mondrand. De mondrand is niet continu; de mondranden zijn van boven door een iets lichter gekleurde en dikkere lijst verbonden. Het meest merkwaardig zijn wel de drie tandvormige uitsteeksels. Herklots gaf dan ook aan dit